

Forskningen og afsenderleddet

Af Kirsten Frandsen

Afsenderleddet er forudsætningen for det hele, men produktionsmiljøerne har ikke fået nær så megen opmærksomhed i medieforskningen som medieprodukterne og modtagerne. Hvorfor? Kirsten Frandsen diskuterer med udgangspunkt i MedieKultur nr. 8, der rejste problemet i 1988, hvorfor der ikke er sket mere på området. Hun giver et signalement af, hvilke risici og problemer, der er ved produktionsanalyse. Først og fremmest synes dilemmaet mellem praktikernes behov for aktuel og konstruktiv respons let at kunne komme i konflikt med forskernes interesse i et historisk kritisk-analytisk perspektiv. De nye journalistiske uddannelser på RUC og Syddansk Universitet inviterer samtidig til nye måder at tackle problemerne på.

Når der skal gøres status over dansk film- og medieforskning, synes det oplagt ikke blot at se i bakspejlet, men også at anlægge et fremadrettet perspektiv og forsøge at lokalisere de forskningsmæssige udfordringer, som tegner sig forude.

Som hovedtendens har dansk medieforskning indtil nu overvejende forsøgt at samle viden ind om medierne ved at fokusere på de tekster, som er en central og offentlig tilgængelig del af det kommunikative kredsløb. Siden midten af 80'erne har modtagerleddet dernæst stået i centrum for en omfattende forskningsindsats og medvirket til at nuancere vores forståelse af kommunikationsprocesserne, som de udspiller sig i mødet mellem tekst og modtager. Selvom der stadig er mange ubesvarede spørgsmål både hvad angår tekster og modtagelse, er det påfaldende, at den detaljeringsgrad, som vor viden om de to instanser efterhånden har, modsvares af en meget begrænset indsigt i kommunikationens tredje led: afsender- og produktionsleddet.

Afsenderleddet udgør en fuldt ud ligeså legitim del af medieforskningens genstandsfelt som f.eks. teksterne og modtagelsen, da der i dette led af kommunikationen findes en række mekanismer, som styrer og påvirker både udformning og distribution af medieprodukterne. En indsigt i disse mekanismers karakter kan således medvirke til at 'grounde' vores viden om kommunikationsprocesserne som helhed.

Ikke desto mindre ser der ud til at være forskellige former for modstand imod forskning i dette

felt. Modstand, som både kan lokaliseres til forskningsmiljøet, medieverdenen og relationerne mellem disse, og som jeg i det følgende vil forsøge at efterspore og lægge op til en diskussion af.

Det er nemlig tankevækkende, at der allerede for mere end 10 år siden med MedieKultur nr. 8 fra 1988 blev argumenteret for at supplere tekst- og modtageranalyserne med analyser, som kunne sige noget om, hvorfor medieprodukterne ser ud, som de gør, og hvordan de er blevet til. Men siden 1988 har tiltagene på området været forbavsende fåtallige.

Med temanummeret blev der udelukkende fokuseret på tv, hvilket var en følge af 80'ernes generelt stærke fokus på tv-mediet og det forestående monopolbrud, som man forudså ville accentuere rationaliserings- og effektiviseringskravene i institutionerne og dermed få omfattende betydning for tv-produktionens karakter. Samtidig så man allerede på dette tidspunkt tilløb til nogle af de koncentrations- og centraliseringstendenser i afsenderleddet, som for alvor har udfoldet sig i 90'erne. Det er tankevækkende, at en stor del af de varsler om kommende centralisering og topstyring af tv-produktionen, som Michael Bruun Andersens introduktionsartikel indeholder, sidenhen ser ud til at være gået i opfyldelse for både DR's og senest også TV 2s vedkommende.

Det betyder også, at andre pointer fra samme artikel har vist sig helt centrale. Udviklingen har gjort det klart, at en analyse af afsenderleddet i dag vil fordre en både ganske omfattende og reflek-

teret tilgang til emnet. Topstyringen af tv-produktionen betyder, at en fyldestgørende analyse i dag må inkludere både det, som Bruun Andersen kalder et overordnet institutionelt, et organisatorisk, bureaukratisk og et produktionsniveau. Det betyder samtidig, at man i dag vanskeligt kan tale om enten institutionsanalyse eller produktionsanalyse. Og især produktionsanalysen kan vanskeligt give mening uden en indreflektering af de to øvre niveauer.

I dag kan man argumentere mere generelt for, at de strukturelle forandringer, som hele mediesystemet i disse år undergår, må have effekt på alle niveauer i afsenderleddet. Med andre ord er der et behov for at udvikle adækvate forståelser af de logikker, som betinger produktion og distribution af mediernes tekster i en periode præget af globalisering, konvergens og digitalisering.

En anden begrundelse for at vi produktions- og afsenderleddet en større interesse har rod i vores egne uddannelser. Sammenlignet med en lang række andre humanistiske og samfundsvidenskabelige fag adskiller medie- og filmfagene sig ved den praksis-orientering, som med forskellig vægt ligger indlejret i vores studier. Det hænger sammen med, at vi som relativt nyt fagområde ikke udelukkende uddanner til undervisningsjobs eller andre typer af kulturformidlende jobs, men også sigter mod jobs med administrative eller praktiske funktioner i relation til medierne. Her inddrager vi i realiteten elementer i vores uddannelse, som repræsenterer en helt anden form for viden end den reflektive viden, som er den akademiske uddannelses kendetegn. Det er en form for viden, som er af håndværksmæssig karakter, og som man inden for filosofien og professionsforskningen har kaldt den tavse eller den praktiske viden. Begrebet dækker over, at der er tale om en form for viden, som overvejende kommer til udtryk i handlinger, og som ikke i første omgang er sproglig eller reflekteret, i modsætning til den akademiske, analytiske viden.

Denne inddragelse af en anden form for viden er oftest ikke fulgt af en forskningsorienteret refleksion over, hvordan vi systematisk kan udforske og omsætte den ind i en akademisk sammenhæng. Hvis der også på dette felt skal være en sammenhæng mellem vores undervisning og forskning, kræver denne praksisorientering således også en forskningsmæssig ny-orientering. En forskning i produktionsprocesser, som f.eks. tager afsæt i en teoretisk refleksion over de forskellige former for

viden, som henholdsvis forskere og praktikere besidder, vil dels kunne bidrage med et nyt element af refleksivitet på denne del af vores fagområde. Dels kan det måske give os et bedre grundlag at vurdere og fremtidsrette vores uddannelser ud fra. Spørgsmålet er, om den måde vi integrerer og tænker praksis på, overhovedet er relevant. Og hvordan harmonerer en ofte normativt funderet praksisviden med de øvrige kritiske og fortolkningsmæssige kompetencer, som vi forsøger at udstyre vores studerende med?

Det er kendetegnende, at de få empiriske undersøgelser, som har været lavet af produktionsprocesser, overvejende har været undersøgelser af journalistik og af DR, som netop qua institutionens offentlige monopolstatus vanskeligt har kunnet undslå sig for en vis åbenhed over for forskningen. Størsteparten af de hidtidige undersøgelser har endvidere det problem tilfælles, at de i relativt begrænset omfang ekspliciterer og systematisk diskuterer de metodemæssige overvejelser og problemer, som er forbundet med den type undersøgelser overhovedet.

Det gælder såvel Erik Lunds undersøgelse af redaktionsprocesser på TV-Avisen fra 1975, Andersen, E. m. fl.s undersøgelse af dagbladsjournalisters arbejdsvilkår fra 1977 og Ralf Pittelkows undersøgelse af TV-Avisen fra 1986.

Jørgen Bangs undersøgelse af DRs nyhedsjournalistiske provinsafdelingsprogram »Landet Rundt« fra 1987 er også meget kortfattet og deskriptiv hvad angår det metodemæssige. Bangs rapport synliggør dog et temmeligt basalt problem ved det, som han kalder »følgforskning«, idet han omtaler nødvendigheden af, at forskeren loyaliserer sig med den undersøgte redaktion. Ikke mindst fordi resultaterne skal anvendes til produktudvikling. Det betyder helt konkret, at synsvinklerne i projektet overvejende er bestemt af redaktionen og den institutionaliserede selvforståelse, som dominerer her. Desværre bliver den underforståede konflikt mellem et uafhængigt forskningsperspektiv og undersøgelsesgenstandens perspektiver og interesser ikke diskuteret eller konkretiseret yderligere i rapporten. Derimod får loyaliseringen lov til at stå som et fuldt accepteret 'fait-accompli' for den type forskning.

Bo Damgaards rapport »Men nu til noget helt andet« fra 1985 udgør, hvad angår synsvinkel, et særtilfælde, idet »forskeren« her er en etableret DR-programmedarbejder, som systematisk redegør for forskellige faser i tilblivelsen af en tv-program-

serie, som han har deltaget i udviklingen af. Selvom undersøgelsen således er et partsindlæg og ikke er et traditionelt forskningsbidrag, er den vigtig pga. den substantielle og systematiske indsigt, som den giver i tv-produktioner, som bevidst ønsker at bryde med konventionerne. Det udgangspunkt fordrer en høj grad af refleksion i alle faser af produktionen.

Den gennemgående mangel på selvkritisk diskussion af undersøgelsesmetoder betyder, at ingen af dem synliggør det komplekse af principielle problemer, som netop knytter sig til forskning i afsenderleddet. Problemer, som kan medvirke til at forklare, hvorfor så få har kastet sig over især de organisatoriske og produktionskreative niveauer i produktionen.

Loyaliseringen med det undersøgte miljø giver sig til kende ved, at de to »TV-Avis« studier ligesom »Landet Rundt«-undersøgelsen er relativt deskriptive og ukritiske, idet de i vid udstrækning overtager redaktionernes og journalistikkens egne perspektiver og formulerer eventuel kritik indenfor disse rammer.

I de to undersøgelser af provinsafdelingens programmer viser loyaliseringen sig i særlig grad ved, at forskernes kritiske perspektiv overvejende henter næring i den provins-metropol konflikt, som er en del af provinsafdelingens selvforståelse.

Andersen, E. m.fl.s undersøgelse af dagbladsjournalisters arbejdsvilkår loyaliserer sig ikke med de undersøgte produktionsmiljøer som helhed. Tværtimod skelnes der ud fra et socialistisk politisk perspektiv mellem de arbejdende, dataindsamlende journalister, som man i vid udstrækning loyaliserer sig med, og de overordnede styrende principper bag dagbladsjournalistikken.

Bruun Andersen noterer sig også i sin introduktion fra 1988 den problematiske tendens til at loyalisere sig med det undersøgte miljø og påpeger, at analysernes resultater og kritiske perspektiv har en udpræget tendens til at blive bundet til det niveau i institutionen, hvorfra forskeren har fået adgang. Hvordan denne binding helt konkret kommer i stand, og hvordan man rent metodisk kan forsøge at undgå det, giver han dog ingen bud på.

Poul Erik Nielsens undersøgelse af produktionsforhold i amerikansk tv fra 1992 adskiller sig på flere måder fra de foregående undersøgelser. Først og fremmest fokuseres der her på produktion af fiktion i et kommercielt, ikke-dansk tv-system. Dernæst inddrager den, i et vist omfang, samtlige

tre niveauer i sin analyse og peger på den mangel på konsensus og systematisk refleksion over teori og metode, som karakteriserer produktionsanalysen. Men mest væsentligt i denne sammenhæng er, at den tematiserer nogle af de helt centrale metodiske og etiske problemer, som en analyse af afsenderleddet på alle niveauer rejser: at få adgang, få skabt systematik i dataindsamlingen og det vanskelige ved at undgå loyalisering og blive til en brik i undersøgelsesgenstandens egne magtkampe.

Henrik Søndergaards analyse af DR-TVs omstilling fra monopoltiden til konkurrence fra 1994, følger på sin vis op på den udvikling af konkurrencens gennemslag på alle niveauer hos afsenderen. Her er dog ikke inddraget en egentlig produktionsanalyse, men tale om en mere overordnet institutionsanalytisk tilgang, hvor der sættes fokus på policy udviklinger, og det analyseres i relation til udviklinger i programudbud og programflader. Den tilgang fordrer også adgang til ikke-offentligt materiale og rummer således i princippet nogle af de samme problemer som de andre undersøgelser. Men de bliver ikke af samme karakter, som når forskeren skal bruge sig selv som observationsredskab og interviewer på alle niveauer i institutionen og indgå i et produktionsmiljøes dagligdag i længere tid.

Baggrunden for det begrænsede bidrag til belysning af afsender- og især produktionsleddet er sammensat. Først og fremmest spiller dansk medieforskning rødder i humaniora en væsentlig rolle, da mange forskere ikke i udgangspunktet har haft adækvate metodemæssige eller teoretiske forudsætninger for bevæge sig ind et felt, som er af sociologisk karakter. Som det fremgår af ovenstående er f.eks. produktionsanalysen ikke nogen klart defineret analytisk tradition, og selve genstandsfeltet for analysen er svært at definere og afgrænse. Det har med andre ord krævet en anden vifte af kompetencer end de litteratur-, sprog- og tekstanalytiske, som mange forskere har haft med sig fra sprog- og litteraturfagene.

Introduktionen af først receptionsanalyse fra midten af 80'erne og dernæst medietnografiens andre metodikker og perspektiver fra starten af 90'erne har dog utvivlsomt medvirket til at opgradere medieforskningen hvad angår metodisk systematik og refleksivitet. En del af ovennævnte produktionsanalyser indgik i forskningsprojekter, som også indbefattede modtageranalyser. Men det er i modtagerforskningen, at man mest tydeligt og med størst gennemslagskraft har opdyrket og

diskuteret en flervidenskabelig tilgang og taget dataindsamlingsmetoder og teoretiske forståelsesrammer i anvendelse, som er hentet fra det socialvidenskabelige felt.

Det er således et spørgsmål om ikke dansk medieforskning takket være interessen for modtagerne rent metodologisk i dag står bedre rustet til at kaste sig ud i mere reflekterede og sammensatte analyser af afsenderleddet og især produktionsprocesserne.

En anden medvirkende årsag har antageligt været, at medievidenskaben har været igennem et opgør med den ideologikritiske tilgang (som Andersen, E. m.fl.s undersøgelse er et barn af). For mange har der været et ønske om at rykke forskningen væk fra den form for eksplicit politisk funderet partsinteresse og opbygge en mere selvstændig videnskabelig platform. I den proces har inddragelsen af andre teoretiske perspektiver og en udvikling af en langt større metodologisk refleksion været central. Men det er et spørgsmål, om ikke denne kraftige insistering på at frigøre forskningen og udvikle en form for videnskabelig 'objektivitet' samtidig har affødt en slags berøringsangst i forhold til afsenderleddet. Er vi (måske i karrierens navn) blevet så fokuserede på at sikre den videnskabelige frihed og redelighed i metodologisk og teoretisk henseende, at vi ikke tør kaste os over et forskningsfelt, som al erfaring fortæller os vil give problemer?

Den forskningsmæssige frihed forstået som retten til selv at definere perspektiv og fokus i sine undersøgelser bliver på dette felt meget let anfægtet af undersøgelsesgenstanden. Det beror overvejende på, at forskeren har et adgangsproblem. Enhver form for adgang har derfor en bilateral karakter, idet afsenderleddet kun er tilbøjelig til at åbne for forskningen, hvis nogle af de adgangsgivende personer i det pågældende miljø kan se en fordel ved at bruge tid og ressourcer på det. Motiverne for at give adgang kan være mangfoldige, spændende fra konkrete forventninger om, at der produceres indsigter, som direkte kan omsættes kreativt eller organisatorisk, til mere diffuse forventninger om, at forskerautoriteten kan styrke de adgangsgivende personers magtpositioner internt i organisationen.

Netop faren for mere eller mindre uafvidende at blive en brik i et internt magtspil og få svært ved at opretholde sin integritet er overhængende i disse år, hvor mange medieinstitutioner undergår store organisatoriske og strukturelle forandringer. Poul

Erik Nielsen omtaler i sin afhandling erfaringer i den retning fra et følgeforskningsprojekt i DR i 1989 (Nielsen 1992, s. 26). DR er et godt (men ikke enestående) eksempel på, hvorledes organisatoriske forandringer har affødt en række uoverensstemmelser og magtkampe de enkelte niveauer i institutionen imellem, som ikke umiddelbart gør det lettere at lave uafhængig forskning, der involverer samtlige niveauer i organisationen. Under tegnede har selv ved besøg i organisationen oplevet, hvorledes et besøg på chefniveauet nærmest automatisk bliver opfattet som et loyalitetsbrud af tidligere kontakter blandt de journalistiske medarbejdere.

Hvis der skal laves mere forskning på dette felt forudsætter det derfor en eksplicit diskussion og afklaring af hinandens roller og gensidige forventninger til det pågældende projekt på alle niveauer i institutionen. Der eksisterer stadig i vid udstrækning en række misforhold i de gensidige forventninger, som har rod i en uafklarethed hos begge parter med hensyn til de to former for viden og erkendelsesinteresse, som mødes her. Medieforskeren vil gerne producere analytiske forståelser, der ofte er forankret i et meget overordnet kulturkritisk retrospektivt perspektiv. For praktikerne er forståelsen, fortolkningen og det historiske perspektiv ikke i sig selv interessant. Her forventes forskeren at kunne omsætte sin viden til konkrete fremadrettede anvisninger på, hvordan man skal handle og gøre fremover.

Hvis vi som forskere skal have adgang til alle niveauer i afsenderleddet forudsætter det også en selvkritisk evaluering af vores teoretiske og analytiske forståelsesrammer, som man arbejder indenfor. Spørgsmålet er hvor godt nogle af de hidtidige forståelsesrammer egentlig har været til at gøde grunden for yderligere forskning?

Man kan spørge om den totale loyalisering med det undersøgte miljø i virkeligheden er prisen værd set fra begge parter side. Den fralægger sig enhver ret til komme udenfor miljøets selvforståelse, og udfylder som sådan en lokal administrativ funktion. Men skaber den også de udfordrende indsigter som på lang sigt er produktive set ud fra praktikerens synsvinkel?

Styrken ved det selvstændige kritiske perspektiv er netop muligheden for at stille spørgsmålstejn ved det undersøgte miljøes eksisterende sociale orden og selvforståelse og opretholde muligheden for at kunne perspektivere det til en større samfundsmæssig kontekst.

I de tilfælde hvor det kritiske, styrende perspektiv er så radikalt eller overordnet, at det stiller spørgsmålstegn ved den grundlæggende logik i det undersøgte miljø, som det f.eks. er tilfældet i Andersen, E. m.fl.s ideologikritisk funderede undersøgelse, og det antydes i Michael Bruun Andersens begreb om kreativitet som domesticeret fantasi (Andersen 1988, s.20), skabes der forskningsmæssigt set både interessante og relevante indsigter. Men denne tilgang er heller ikke produktiv for en videre forskning på området. Først og fremmest er perspektivets indbyggede forestilling om alle aktører som i sidste instans fremmedstyrede eller fremmedgjorte ude af trit med aktørernes egen selvforståelse og naturlige ønske om at opfatte sig selv som selvstændigt tænkende og værdige individer. Perspektivet rummer ikke mange reelle handlingsmuligheder, og det lukker for centrale indsigter, fordi det bygger på en problematisk opfattelse af, at der bag en kapitalistisk undertrykkelse gemmer sig en mere ægte og naturlig orden.

Vigtigheden af at opretholde et kritisk perspektiv får ikke desto mindre tiltagende relevans i en periode, hvor den sociale orden i medierne er under voldsom forandring. Derfor er det mere end nogensinde centralt, at forskerne ikke tillader sig selv at smelte sammen med 'realiteterne' og overtager de common-sense opfattelser, som dominerer genstandsfeltet.

Rent teoretisk består udfordringen for forskning i afsenderleddet fremover i at finde en tilgang og forståelsesramme, som både rummer mulighed for at fastholde et mere overordnet og kritisk perspektiv og samtidig kommunikerer med samtlige niveauer i afsenderleddet på en udfordrende måde.

Det er kendetegnende, at nogle af disse problemer indenfor de seneste år er blevet adresseret indenfor den nordiske journalistikforskning, hvor man pga. en række journalistuddannelsers placering indenfor universiteternes rammer, netop kæmper med at finde en balancegang og skabe sammenhæng mellem journalistikkens professionelle selvforståelse og en selvstændig kritisk forskning. Her finder vi med andre ord en direkte kontrovers mellem de to former for viden, idet mange forskere skal forene dem i henholdsvis undervisning og forskning.

Det kritiske selvstændige perspektiv opleves af f.eks. de finske journalistikforskere Risto Kunelius og Heikki Heikkilä som både relevant og problematisk. Men, som også Peter Dahlgren (1992) tidligere har påpeget, giver det problemer, fordi jour-

nalistikkens professionelle ikke vil acceptere professorernes skiftende eller alternative definitioner af journalistik, og fordi kritiske forskere har en tendens til at afvise praksisorienterede forsøg og projekter, som ikke-kritiske kommercielt orienterede udviklingsprojekter.

Der er ikke nogen udbredt enighed blandt journalistikforskere om, hvorvidt det overhovedet er muligt eller ønskeligt at få journalisterne til at forstå det kritiske perspektiv. For f.eks. svenske Jan Ekecrantz er Heikkiläs og Kunelius' ønske om at bringe forskning og praktikere i dialog og det implicite konstruktivistiske perspektiv baseret på en fejlagtig forståelse af journalister som en homogen gruppe med fuld kontrol med såvel tekstproduktion og overblik over medieteksternes sociale implikationer.

Heikkilä og Kunelius har ud fra ønsket om at skabe basis for en dialog mellem journalistikkens professionelle og den kritiske forskning foreslået udviklet en alternativ terminologi som første mødested. Deres forslag går på at udvikle en begrebmæssig gråzone, som både ud fra et kritisk og et praktisk perspektiv er relevante men gerne under forskellige synsvinkler. Som eksempel nævner de selv begrebet adgang, som både er relevant ud fra et overordnet samfundsmæssigt kritisk perspektiv og ud fra et organisatorisk og produktionsperspektiv.

Adgangsproblematikken kan på lignende vis tackles ved at udvikle tilgange til afsenderleddet, som både er teoretisk velunderbyggede, giver kritikken et andet omdrejningspunkt og reflekterer en mere nuanceret opfattelse af forholdet mellem struktur og aktør. Det kan f.eks. være en kombineret genre og organisationsteoretisk tilgang, som Poul Erik Nielsen har i sin undersøgelse. En umiddelbar begrundelse for, at Nielsen overkommer dilemmaet mellem loyalisering og kritik kunne være, at hans undersøgelsesgenstand er det amerikanske kommercielle tv-system, og han derfor via sit fremmede blik får lettere ved at forholde sig distanceret til miljøet. Ikke desto mindre ser genreperspektivet i hans udlægning af begrebet ud til at rumme muligheder, fordi genre her både implicerer et produktions-, et tekstligt og et modtagerorienteret perspektiv. Via en genreindgang har man som forsker derfor mulighed for at tænke i både konkrete og overordnede samfundsmæssige sammenhænge. Og samtidig medfører perspektivet, at analysen automatisk tænkes ind i et kommunikativt kredsløb, hvis sammensatte karakter af-

senderleddet generelt er blevet mere opmærksom på i takt med den stigende konkurrence.

Nielsens sammenkobling med et organisations-teoretisk perspektiv reflekterer også, at medieprodukter er en dobbelthed af »industriel produktion og betydningsproduktion« (Andersen 1988, s.23). Analyser af deres tilblivelse fordrer således også en kombination af humanistiske og sociologiske tilgange. Det er måske også en del af forklaringen på, at analyser af denne slags også internationalt er relativt fåtallige, selv om der er en stærkere repræsentation af samfundsvidenskabelige tilgange.

Forholdet mellem den uafhængige forskning og afsenderleddet kan med fordel anskues i et overordnet magtperspektiv. Det er oplagt at opfatte relationen som en magtkamp mellem to samfundsmæssige institutioner, universitetsforskningen og medierne, som traditionelt har stor samfundsmæssig magt og derfor ikke er interesseret i at få denne position anfægtet. Ingen af parterne stiller tilsyneladende spørgsmålstejn ved eller forholder sig særlig kritisk til egen legitimitet og overordnede autoritet på området. Magtkampen går om retten til at definere mediefeltet som helhed, retten til at påvirke mediestrukturen og med placeringen af nye journalistuddannelser på universiteterne også selve udøvelsen af praksis. I forskningssammenhænge kommer det til udtryk som en kamp om hvilke perspektiver, metoder og problematikker, som er relevante.

Magtspillet foregår ikke åbent, men er hele tiden i gang i de mellem menneskelige relationer og møder mellem henholdsvis forskere og personer ansat i afsenderinstitutionerne. Men med danske medieforskeres udprægede villighed til at forsyne de politiske beslutningstagere med udredninger om medieforhold, som det f.eks. er sket i forhold til Medieudvalget her i 90'erne, har spillet fået nye dimensioner, som ikke nødvendigvis vil lette adgangen til at forske i produktionsmiljøet.

Forandringerne i medieverdenen ser endvidere ud til i de seneste år at have udløst en ny, men også meget sårbar åbenhed overfor forskningen. Åbenheden viser sig først og fremmest igennem et forøget behov for efteruddannelse og kritisk sparring i forbindelse med både strategi- og produktudvikling. Her ses forskere i stigende omfang forsøgt inddraget som partnere. Og hvor DR ellers har været stort set alene hvad angår etablering af samarbejde med forskere, er der sket et nybrud i forhold til dagbladsbranchen, hvis pressede situation har ba-

net vej for indsigter og kritik hentet i kvalitative modtagerstudier. Magtspillet har dermed ændret sig, fordi den skærpede konkurrence over en bred front har udviklet et voksende behov for den kombination af analytisk indsigt og generaliserende overblik, som netop den akademiske tilgang kan bidrage med. Konkurrencen betyder dog, at der også er en indbygget modstand mod forskningens krav om at kunne offentliggøre sine forskningsresultater. Åbningen betyder derfor at forskere optræder i rollen som vidensforsynende konsulent men der skabes ikke så meget offentlig tilgængelig viden.

Det opportune ved situationen er, at turbulensen i en vis udstrækning gøder jorden for en reformulering af institutionaliserede selvforståelser og perspektiver i afsenderleddet. Men samtidig dukker der nye farer op, når forskerne både spiller med på den politiske arena og inddrages i forhold til afsenderne. Der opstår et magtspil, hvor forskerens rolle og legitimitet kan blive uklar for de øvrige parter. Og helt grundlæggende kan det skabe alvorlige troværdighedsproblemer skiftevis at indgå i spillet som politisk aktør, privat konsulent og uafhængig offentlig ansat forsker, hvis man ikke selv reflekterer over eller ekspliciterer rolleskiftene.

Litteratur:

- Andersen, E. m.fl. (1977): *Ikke et ord om ytringsfrihed*, Modtryk, Århus.
- Andersen, Michael Bruun (1988): »Kan man planlægge kreativitet?« Om TV-produktionsanalyse IN *Mediekultur* nr. 8, juli 1988.
- Bang, Jørgen (1987): *Rundt om »Landet Rundt«*, DR Forskningsrapport nr. 7B/87.
- Dahlgren, Peter (1992): »Introduction« IN *Journalism and Popular Culture*, Sage.
- Damgaard, Bo (1985): *Men nu til noget helt andet*, DR Forskningsrapport nr. 2B/85
- Heikkilä, Heikki og Risto Kunelius (1998): »Access, Dialogue, Deliberation« IN *Nordicom Review* vol. 19 nr. 1, Göteborg 1998.
- Kunelius, Risto (1999): »Problems, Experiments, Imagination«, upubliceret paper, Nordisk konference for medie- og kommunikationsforskning, Kungälv august 1999.
- Nielsen, Poul Erik (1992): *Bag Hollywoods drømmefabrik*, upubliceret licentiatafhandling, Institut for Informations- og Medievidenskab, Aarhus Universitet 1992.
- Orre, Inger (1999): »Bristende reporterskab«, upubliceret paper, Nordisk konference for medie- og kommunikationsforskning, Kungälv august 1999.

- Pittelkow, Ralf (1986): *TV-Avisen set indefra*, DR forskningsrapport nr. 7B/86.
- Svensson, Göran (1999): »Journalistikkritikens omöjliga vändning?« upubliceret paper, Nordisk konference for medie- og kommunikationsforskning, Kungälv august 1999.
- Søndergaard, Henrik (1994): *DR i tv-konkurrencens tidsalder*, Samfundslitteratur.

Kirsten Frandsen er lektor ved Institut for Informations- og Medievidenskab, Århus Universitet

Fakultetet for Medier, Kommunikation og Kultur

Et essay om medieforskningens modernisering

Af Klaus Bruhn Jensen

»Medieforskningen har gjort sin historiske pligt,« siger Klaus Bruhn Jensen i sin vurdering af medievitenskabets hidtidige rolle. Den har konsolideret sig som forskningsfelt. Medieforskere bidrager naturligt til den debat om medierne, der løbende foregår i samfundet. Og medieforskningen har været en vigtig faktor i en generelt ændret opfattelse af forholdet mellem elitekultur og populærkultur. – Kan medieforskningen så gå? I følge Klaus Bruhn Jensen skorter det ikke på opgaver. En af de oplagte ligger i at skabe nye rammer for medieforskningens tværfaglige dimensioner.

En prognose for dansk medieforskningens udvikling i fremtiden kan passende tage sit udgangspunkt i en diagnose af nutiden samt en kasuistik om dette særlige felts fortid op igennem tre årtiers almindelige akademiske børnesygdomme og specielle arbejdsskader. Status ved årtusindskiftet er, at Den danske Medieforsker er fuldt udvokset, fuldtidsbeskæftiget og tilsyneladende fremtidssikret på et ekspanderende marked for viden om medier og kommunikation. Imidlertid findes der allerede både teknologiske og kulturelle tendenser, som stiller spørgsmålstejn ved det nuværende felts fortsatte relevans. Dette essay diskuterer de udfordringer, der følger heraf, og argumenterer for etableringen af to slags beredskab – et teoretisk og et institutionelt – der tilsammen kan vedligeholde og videreudvikle medieforskningen som en moderne profession.

Nutiden

Medieforskningen er i dag et velkonsolideret fagfelt, målt på de almindelige akademiske og sociale indikatorer. For det første har feltet etableret sig på de indre, faglige linier ved alle de danske universiteter med institutter, der har medier som (et af) deres centrale genstandsfelter (Evalueringssenteret 1996). Skønt det stadig kan og bør diskuteres, om medieforskningen er en 'disciplin' i klassisk forstand, er den nu en *de facto* disciplin med egne akademiske grader, en karakteristisk konfiguration af teorier, metoder og emnekredse, og en instrumentel værdi såvel i det økonomiske system som i offentlig forvaltning. De centrale forskningsmæssige aktiviteter understøttes desuden af videnskabelige

medier og fora – tidsskrifter, forskerforeninger og genkommende konferencer – i Danmark som internationalt. Endelig tyder ikke blot omfanget, men måske især arten af publikationer på konsolidering: Disputatserne er endnu få, men stigende i antal efter den periode i 1970'erne og ind i 1980'erne, hvor kravet om politisk relevans blev til et argument mod selve denne videnskabelige genre. Ph.d.-afhandlingernes antal og nok også kvalitet er samtidig blevet fremmet af nyordningen fra 1993 med mere formaliserede uddannelsesforløb. Og der findes i dag opslagsværker (f.eks. Mortensen, Poulsen & Stigel 1990), en række grundbøger (f.eks. Drotner, Jensen, Poulsen & Schrøder 1996) og en samlet historisk fremstilling (Jensen 1996-97) til brug i bl.a. uddannelsessystemet.

For det andet er medieforskningen blevet en naturlig del af samfundslivet i lighed med andre professioner. En del aktive medieforskere vil stadig kunne huske en ganske lang periode, hvor de blev betegnet som »såkaldte medieforskere« af bl.a. journalister og toneangivende meningsdannere, med klangbund i en udbredt nedvurdering af, eller tvetydighed over for, genstandsfeltet. Medieforskernes analyser er i stigende grad blevet et integreret led, ikke blot i kulturdebat, men også i f.eks. kulturpolitisk planlægning. Mens Medieudvalget (1994-96) indhentede en lang række udredninger fra medieforskere, var meget af arbejdet i relation til Mediekommissionen (1980-85) blevet gjort af individuelle medlemmer, herunder medieforskere – godt, men nærmest gratis. I det mindste en del af forklaringen skal søges i en ny forståelse af medieforskningen som et institutionaliseret og profes-